

УДК 802.0-801.561.3

DOI 10.32999/ksu2413-3337/2019-36-11

ІНТЕРРОГАТИВНЕ РЕЧЕННЯ В АСПЕКТІ ПОЛІПОТЕНТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ

Морозова Ірина Борисівна,
 доктор філологічних наук, професор,
 професор кафедри граматики англійської мови
 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
 morpo@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-1905-7563

Пожарицька Олена Олександрівна,
 кандидат філологічних наук, доцент,
 доцент кафедри граматики англійської мови
 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
 morpo@ukr.net
 orcid.org/0000-0003-4820-8129

Степаненко Ольга Олександрівна,
 викладач, голова циклової комісії іноземної мови
 Одеський морехідний коледж рибної промисловості імені О. Соляника
 solga971@ukr.net
 orcid.org/0000-0001-7800-6785

Робота присвячена розгляду проблеми засобів кодування інформації у різних комунікативних типах речень. У фокусі дослідження знаходиться інтеррогативне речення, що, з одного боку, маніфестує певну комунікативну інформацію, а з іншого – функціонує як вербальний інструмент її поповнення. У дослідженні проводиться комплексний аналіз поліпотентності змістовної інформації в інтеррогативному реченні в аспекті його функціонування у художньому діалозі.

Ключові слова: художній діалог, інтеррогативне речення, комунікативні типи речень, кодування інформації, поліпотентність інформації, комунікативна інтенція, міжособистісне спілкування.

INTERROGATIVE SENTENCE IN THE ASPECT OF INFORMATION POLYPOTENCY

Morozova Iryna Borysivna,
 Doctor of Philological Sciences, Professor,
 Professor of the Chair of Grammar
 Odesa National University named after I. I. Mechnykov
 morpo@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-1905-7563

Pozharytska Olena Oleksandrivna,
 Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor of the Chair of Grammar
 Odesa National University named after I. I. Mechnykov
 morpo@ukr.net
 orcid.org/0000-0003-4820-8129

Stepanenko Olga Oleksandrivna,
 Teacher, Head of the Foreign Language Department
 Odesa Maritime College of Fishing Industry named after O. Solyanyk
 solga971@ukr.net
 orcid.org/0000-0001-7800-6785

The presented work is dedicated to the deep study of different means of information coding in different communicative sentence types. The research focuses on the interrogative sentence, which, on the one hand, manifests certain communicative information, and, on the other hand, serves as a verbal instrument of enhancing that already existing.

The objective of the carried out research consists in the complex analysis of information presented in the interrogative sentence in the process of its functioning in the artistic dialogue. The corpus of actual material comprises 6000 speech samples selected consecutively from the characters' dialogue taken from modern

detective novels. The peculiarity of this work is in treating the sentence theory in the aspect of the theory of information.

The authors speculate on the existing communicative sentence types and analyze principles of possible sentence classifications. In the process of work the following key properties of information have been singled out, i.e. its transmittance and vitality. A bit of information is considered vital when it is fixed and transmitted from one operator to another one. The starting point of work is determined by the assertion that every type of information determines a verbal operator, which is the most suitable for its transmission. Conceptually the work is grounded upon the communicative triangle of G. Frege and M. Blokh who, besides the traditional communicative sentence types, single out bordering types of sentences. The latter can be used for the same purpose as the basic communicative sentence types.

The authors make a conclusion about the existing communicative sentence types as verbal operators used in speech for transmitting the necessary information.

Key words: *interrogative sentence, communicative sentence types, information coding, polypotency of information, communicative intention, interpersonal communication.*

A prudent question is one-half of wisdom
Francis Bacon

У процесі мовленнєвої інтеракції кожний з мовців робить певні вербальні дії, спрямовані на рішення загального комунікативного завдання бесіди. У більшості випадків існує кілька лінгвальних засобів досягти реалізації своєї кінцевої комунікативної інтенції (як виняток можна розглядати жорстко ритуалізовані мовленнєві дії).

Представлена робота присвячена розгляду проблеми засобів кодування інформації у різних комунікативних типах речень. У фокусі дослідження знаходиться інтеррогативне речення, що, з одного боку, маніфестує певну комунікативну інформацію, а з іншого – функціонує як вербальний інструмент її поповнення. Питання змістовно-формальної організації інтеррогативу завжди знаходилося у центрі уваги лінгвістів (Л. А. Азнабаєва, Л. Р. Безугла, М. Я. Блох, Т. В. Братусь, П. В. Копнінана ін.). Попри значний науковий внесок у теорію питання та його вербалізації, багато аспектів її ще вимагають окремого розгляду.

Актуальність роботи впливає із загальної гносеологічної важливості проблеми вербалізації питання як мисленнєвої категорії і ролі інтеррогативних конструкцій у встановленні жанрової належності художнього твору.

Метою дослідження є комплексний аналіз поліпотентності змістовної інформації в інтеррогативному реченні в аспекті його функціонування у художньому діалозі. Поставлена мета мотивує розв'язування низки основних завдань: проаналізувати комунікативну спрямованість інтеррогативних речень залежно від їхньої комунікативної спрямованості; виявити лінгвальну специфіку інтеррогативного речення в англomовному художньому діалозі; розглянути життєздатність інформації залежно від обраного вербального оператора; сформулювати теоретичні передумови поліпотентності інформаційного внеску в інтеррогативі.

Отже, *об'єктом* дослідження виступає інтеррогативне речення в англійському персонажному діалозі.

Предметом наукової розвідки слугують лінгвальні особливості кодування інформації в інтеррогативі.

Джерельною базою дослідження взято персонажні діалоги, дібрані з англomовних детективних романів ХХ – ХІ ст.ст. Загальна кількість 6000 мовленнєвих зразків. Як відомо, найбільш поширеною в лінгвістиці класифікація речень у комунікативному аспекті є така: декларативні, інтеррогативні та імперативні [7, с. 1–2; 2; 8, с. 226–236]. Багато лінгвістів, однак, крім цих трьох типів розрізняють ще й окличні, тобто марковані знаком оклику емотивні речення. Проте, у даній роботі поділяється думка М.Я. Блоха, який зазначає, що «знак оклику – це супутня риса, і за цією ознакою може виокремлюватися кожен із комунікативних типів речень, а саме: декларативні, імперативні та інтеррогативні» [1, с. 111].

Деякі автори виокремлюють ще так звані «оптативні речення» [5, с. 191]. Проте, такий підрозділ далеко не всіма вважається класифікацією за цільовим спрямуванням. Так, Дж. Ліч і Я. Свартвік вважають, що наведені вище віддзеркалюють синтаксичну структуру речення [12, с. 228]. На відміну від них, Дж. Гінзбург пропонує класифікувати речення, виходячи з їхніх суто «просодичних характеристик», тому що формально декларативні речення можуть вживатися задля запиту інформації. Наприклад, *He is your father?* [9, с. 460–462] У свою чергу, Т. Васов підрозділяє речення «за їхньою формою» [14, с. 347], а Г. Вендт і В. Г. Гак класифікують їх, навпаки, «за змістом» [3, с. 65].

Таким чином, попри значний збіг результатів проведеної класифікації речень відповідно до їхнього комунікативного спрямування, принципи такого підрозділу є іноді прямо протилежні.

Не можна, однак, погодитися з точкою зору Ц. Каролі, який вважає, що розглянуті чотири типи речень мають лише історичне значення [10, с. 235]. Життєздатність розподілу речень

на декларативні, інтеррогативні, імперативні та ексclamативні є не стільки багатовіковою традицією, скільки реалією, що зумовлена фактами, які мають місце в дійсності. Будь-який носій мови, навіть не будучи знайомий з основами граматики, легко і безпомилково відрізняє питання від наказу або емотивного вигуку. «У граматиках не знаходиться достатнього відображення проблема багатозначності синтаксичних конструкцій, зокрема, при вираженні мети висловлювання, і не враховується все розмаїття ресурсів, які в цьому аспекті має мова» [2, с. 67]. Як відомо з теорії інформації, кожний її біт зафіксовано на якомусь фізичному носії. Цей факт впливає на такі її властивості, як тлінність, креацію та елімінацію в результаті зміни або зникнення її носіїв. Транслюванню інформації протистоїть її тлінність, що являє собою можливість бути переданою з одного носія на інший. «Життєздатність інформації» [4, с. 50] визначається наявністю операторів зв'язку між носіями. Звідси виводяться ключові особливості інформації – її здібність до фіксації та дієвості. Дієвість інформації може виявлятися лише в адекватній для неї інформаційній системі – поза такої, будь-яка інформація, яка є ані матерією, ані енергією, абсолютно пасивна. З дієвістю інформації пов'язується поняття «мети».

«Кожна дана інформація однозначно визначає оператора, для створення якого вона використана» [4, с. 52].

Переломлюючи теорію інформації до теорії речення в когнітивному аспекті, не важко зробити висновок, що комунікативні типи речень, що фіксують і транслюють інформацію, є свого роду операторами. Відображення в свідомості людини безлічі комбінацій «ситуація-мета-інформація» підпорядковується певній синтаксичній системі. Ґрунтуючись на такій властивості інформації як її поліпотентність, можна стверджувати, що для досягнення однієї і тієї ж мети в даній ситуації, з тим чи іншим ефектом, може бути використано багато різних «інформацій» та заснованих на них операторів. Саме існування в мові різних засобів транслювання інформації або різних синтаксичних операторів у вигляді комунікативних типів речень є надійним засобом збереження життєздатності і фіксації інформації. Водночас питання про семантику того чи іншого типу інформації зводиться до типу коду, обраному мовцем до свого оператора.

Наприклад, намір дізнатися адресу співрозмовника може бути виражено: а) *прямим інтеррогативом*: Де ти живеш? – *Where do you live?* б) *непрямим інтеррогативом*: Я хотів би знати, де ти живеш. – *I'd like to know where you live;* в) імперативом: Скажи мені свою адресу. – *Tell me your address.*

Звідси, інформаційна модель речення є

експліцитною, спрощеною формою відображення знань. Виходячи з того, що «роль компонента системи визначається його функцією, або цільовим призначенням» [6, с. 9], підрозділ речень на існуючі комунікативні типи ґрунтується на меті висловлення, як основному принципу кодування інформації. В цьому аспекті розподіл речень на ті що, «повідомляють» і «не повідомляють» інформацію до достатнього ступеня умовно, тому що будь-яке питання, в тому чи іншому аспекті, є інформативним. Інакше кажучи, кожне запитання містить певну інформацію, яку треба поповнити, удосконалити, конкретизувати.

Наприклад,

– *Where did you meet the late Mrs Glendon?*
(Ch. Armstrong)

З наведеної репліки випливає, що співрозмовник інспектора знав місця Глендон і зустрічався з покійною. Інформаційну лакуну представляє тільки обставина місця (*where*), тобто «хід у відповідь партнера по взаємодії» [13, с. 38] покликаний на заповнення інформаційного дефіциту повідомлення. Термін «інформація» запозичено з теорії комунікації. «Інформація, згідно з психологічними законами відображення, може бути репрезентована як рефлексія розмаїття буття, а саме відбиття того, як один об'єкт міститься в іншому об'єкті» [4]. Відповідно до «неентропічного принципу» інформація передбачає «міру впорядкованості тієї чи іншої системи» [4; 3].

Таким чином, існуючий у мові підрозділ речень на комунікативні типи можна розглядати як своєрідну систему упорядкування обміну інформацією. Звідси, кожен компонент системи являє собою єдність форми (структури) і змісту (семантичного, цільового наповнення). Із базових положень філософії випливає, що сукупність форм мислення певним чином організує когнітивний зміст і скеровує рух думки суб'єкта в процесах отримання нового знання.

У проведеному дослідженні в результаті спостереження функціонування різних комунікативних типів речення задля отримання інформації, зроблено наступний висновок. Вибір комунікативного типу речення, щодо запиту або поповнення інформації, здійснюється шляхом залучення всіх комунікативних типів речень, поверхнева форма яких відмінна. Водночас, конкретний комунікативний тип речення, що вживано у функції інтеррогативу, впливає із мовленнєвої ситуації. Отримання необхідних відомостей у процесі розмови відкриває для мовця три шляхи їх досягнення, а саме: використання а) *формально інтеррогативних* конструкцій; б) *декларативно-інтеррогативних* конструкцій; в) *імперативно-інтеррогативних* конструкцій. Виокремлені проміжні комунікативні

типи речень корелюються із «комунікативним трикутником» М. Я. Блоха, Г. Фреге.

Наприклад,

а) -What's your name, brat? (G. Heyer)

б) -You haven't told me your name, – his voices sounded soft and was not pressing (R. Brett)

в) -Now tell me your name, sir, – she said filling the registration card. (V. Winspear)

У всіх наведених прикладах йдеться про необхідність визначення імені співрозмовника. Отже, залежно від обставин і характеру бесіди, які визначають мовленнєву ситуацію, співрозмовники свідомо, або підсвідомо, обирають відповідний тип речення. Так, у першому випадку сер Річард розмовляє з втікачем з рідної домівки, людиною значно молодшою за себе. Доречність прямого запитання в подібній ситуації самоочевидна.

У другому прикладі декларативно-інтерrogативна репліка належить випадковому супутнику, до якого молода дівчина звернулася за допомогою. Аби не злякати її ще більш, хлопець вдається до непрямого запитання, що підтверджується словами автора: «його голос прозвучав м'яко, без натиску» (переклад І. Б. Морозової).

Третя мовленнєва ситуація передбачає офіційне заповнення реєстраційної картки про орендування автомобіля. Дівчина-клерк заповнює бланк. Її запитання до клієнта побудовано у вигляді формально ввічливого імператива.

Аналіз фактичного матеріалу дослідження свідчить, що попри наявність різних можливостей отримання інформації, формально інтерrogативні речення вживаються з цією метою близько 63%. Решту персонажних реплік репрезентовано декларативними та імперативними типами речень. Таким чином, інформаційне кодування висловлювань у вигляді певних комунікативних моделей є засобом трансмісії та фіксації певної інформації. Звідси, підрозділ речень за принципом комунікативної мети можна розглядати як певним чином організовану сукупність вербальних операторів цільового призначення, які застосовано задля кодування інформації у процесі міжособистісного спілкування. Існуючи в мові, комунікативні типи речень є мовленнєвою опорою когнітивної функції мови логіко-орієнтованим інструментом рефлексії думки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блох М. Я. Теоретические основы грамматики. Москва: Высшая школа, 2000. 159 с.
2. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике. Москва: Астраль, 2000. 127 с.
3. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. Москва: Высшая школа, 1981. 207 с.

4. Кародин В. И., Кародин В. Л. Информация как основа жизни. Дубна: «Феникс», 2000. 208 с.

5. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение / пер. с англ. В. В. Морозова, И. Б. Шатуновского. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 400 с.

6. Мороховский А. Н. Слово и предложение в истории английского языка. Київ: Вища школа, 1980. 215 с.

7. Culicover P.W. Semantic Subordination Despite Syntactic Coordination. *Linguistics* / Culicover P. W., Ray Jackendof. Cambridge: The MIT Press, 2000. Vol 28. P. 1–16.

8. Dale E. Toward a Grammar of Exclamation. *Foundations of Language*. D. Reidel Publishing Company, 1974. Vol. 11, No. 2. P. 231–246.

9. Ginsburg J. Resolving Questions. *Linguistics and Philosophy*. Dordrecht, 1995. Vol. 18. № 5. P. 459–527.

10. Karoly C. Kinds of Sentences Examined from Point of View of Function and Form. *Act a Liguistica*. Budapest, 1963. T. XIII. F. 3-4. P. 225–238.

11. Langacre W. What Can Conversation Tell us about Syntax. *Alternative Linguistics: Descriptive and Theoretical Modes* / Ed. By Ph. W. Davis. Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins, 1995. P. 224–236.

12. Leech G. A., J. Svartvic *Communicative Grammar of English*. London: Longman, 1975. 324 p.

13. Tsui A. B. M. *English Conversations*. Oxford: OUP, 1995. 295 p.

14. Wasow Th. End-Weight from the Speakers Perspective. *Psycholinguistic Research*. New York, 1997. Vol. 26. P. 347–361.

REFERENCES:

1. Blokh, M. Ya. (2000). *Teoreticheskie osnovy grammatiki [Theoretical Foundation of Grammar]*. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].

2. Veyhman, G. A. (2000). *Novoe v anglijskoj grammatike [The new in the English Grammar]*. Moscow: Astral [in Russian].

3. Gak, V. G. (1981). *Teoreticheskaya grammatika francuzskogo yazyka Sintaksis [Theoretical Grammar of the English Language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

4. Karogodin, V. I., & Karogodina, V. L. (2000). *Informaciya kak osnova zhizni [Information as the basis of Life]*. Dubna: «Feniks» [in Russian].

5. Lajonz, Dzh. (2003). *Lingvisticheskaya semantika: Vvedenie [Linguistic Semantics: Introduction]* (V. V. Morozov, I. B. Shatunovskij, Trans.). – Moscow: Yazyki slavyanskoj kultury [in Russian].

6. Morokhovskij, A. N. (1980). *Slovo i predlozhenie v istorii anglijskogo yazyka [Word and Sentence in the History of English]*. Kyiv: Visha shkola [in Russian].

7. Culicover, P.W. (2000). Semantic Subordination despite Syntactic Coordination. *Linguistics* (Vol 28), (pp. 1–16). Cambridge: The MIT Press.

8. Dale, E. (1974). Toward a Grammar of Exclamation. *Foundations of Language*. (Vol. 11), (pp. 231–246). D. Reidel Publishing Company.

9. Ginsburg, J. (1995). Resolving Questions *Linguistics and Philosophy*. (Vol. 18, № 5), (P. 459–527). Dordrecht.

10. Karoly, C. (1963). Kinds of Sentences Examined from Point of View of Function and Form. *Act a Liguistica*. (V. XIII, F. 3-4.), (P. 225–238) Budapest.

11. Langacre, W. (1995). What Can Conversation Tell Us about Syntax? *Alternative Linguistics: Descriptive and Theoretical Modes*. Ph. W. Davis (Ed.). Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins. P. 224–236.

12. Leech, G. & Svartvic, J. (1975). *A Communicative Grammar of English*. London: Longman.

13. Tsui, A. B. M. (1995). *English Conversations*. Oxford: OUP.

14. Wasow, Th. (1997). End-Weight from the Speakers Perspective *Psycholinguistic Research*. (Vol. 26), (P. 347–361). New York.